

וזאת הברכה

מים ראשונים: פרשת וזאת הברכה החותמת את ספר התורה, שונה מכל פרשה אחרת בכך שאין היא צמודה לשבת אלא לחג - שמחת תורה. אך בשנים לא מעטות, פעם בשלוש שנים בערך, חל שמיני עצרת - הוא שמחת תורה בארץ, בשבת, ופרשת וזאת הברכה היא גם "פרשת שבוע" כשאר חברותיה בלוח השנה.¹

ספרי דברים פיסקא שמב (לג, א) – דברי ניחומים אחרי התוכחות

"וזאת הברכה אשר ברך משה". לפי שאמר משה לישראל דברים קשים תחילה: "מזי רעב ולחומי רשף, מחוץ תשכל חרב" (דברים לב כד - כה), "ובחורב הקצפתם את ה' ממרים הייתם" (שם ט ז-ח),² חזר ואמר להם דברי ניחומים: "וזאת הברכה אשר ברך משה". וממנו למדו כל הנביאים שהיו אומרים לישראל דברים קשים תחילה וחוזרים ואומרים להם דברי ניחומים...³

יכול משאומרים להם דברי ניחומים חוזרים ואומרים להם דברי תוכחות? תלמוד לומר: "ואמרת ככה תשקע בבל ולא תקום מן הרעה אשר אני מביא עליה עד הנה דברי ירמיהו" (ירמיה נא סד). הוי, משאומרים להם דברי ניחומים אין אומרים להם דברי תוכחות.⁴

רשב"ם דברים פרק לג פסוק א – זאת השירה וזאת הברכה

מוסב למעלה וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם האזינו השמים וגו' וזאת הברכה. אחר התוכחה של האזינו חזר ובירך לישראל בטרם יעלה אל ההר למות שם. כלומר, זאת השירה וזאת הברכה.⁵

ספרי דברים פיסקא שמב ד"ה וזאת הברכה – המשך לברכת יעקב ואף לאברהם

"וזאת הברכה" - הרי זו מוסיף על ברכה ראשונה שברכס יעקב אביהם: "וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם" (בראשית מט כח). נמצינו למידיים שממקום שסיים יעקב אבינו לברך את ישראל משם התחיל משה לברכס. שנאמר: "וזאת הברכה אשר ברך".⁶

¹ הם כל השנים בהם א' של ראש השנה חל בשבת. ושמחת תורה בחוץ לארץ "ביום התשיעי" לעולם לא תחול בשבת, משום שא' של ראש השנה לעולם לא יחול ביום שישי, עפ"י הכלל בלוח השנה "לא אד' ראש".

² הדרשן, או שמא המעתיקים, יצרו כאן פסוק שלא כך בדיוק כתוב בתורה. ראה המקור שם בפרק ט בדברים, פסוקים ז-ח.
³ המדרש ממשיך ומפרט שם בהרחבה את כל הנביאים שהוכיחו את ישראל וחזרו וניחמו אותם. ראש וראשון הוא הושע: "אין לך בכל הנביאים שהיו דבריו קשים כהושע", שאולי בשל כך גם נבחר לשבת שובה, ראה דברינו [הושע מורה התשובה](#). אחריו באים יואל, עמוס, מיכה וירמיהו. מעניין מאד אילו נביאים לא מוזכרים! ראה במקור שם.

⁴ סיומת זו של מדרש ספרי דורשת ביאור, בפרט ההוכחה שהוא מביא מירמיהו שאיננו בדיוק 'פסוק נחמה'. ראשית, אפשר שפורענות לבבל היא נחמה לישראל. שנית, ירמיהו הוא הנביא היחיד שספרו מסתיים במשפט חותם: "עד הנה דברי..." (ראה גם תהלים עב כ וכן איוב לא מ) ולכן מעדיפים אותו על פני שאר הנביאים המובאים במדרש שם: הושע, יואל, מיכה ועמוס. ירמיהו הוא גם נביא החורבן שבתחילת דבריו מגדיר היטב את המטרה הכפולה של שליחותו: "לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס, לבנות ולנטוע" (ירמיהו א'). לגבי פרק נב בירמיהו שהוא הפרק האחרון בנוסחאות שבידינו (ולא פרק נא אותו מצטט הספרי), ראה דעת מקרא. ולעצם הרעיון שמשעה שנביא אומר דברי ניחומים אין הוא חוזר ומוכיח, אין הדברים פשוטים כל כך. ראה דברינו [אתם נצבים – שוש אשיש בה'](#) בפרשת נצבים.

⁵ זאת אף זאת. זאת השירה - וזאת הברכה, בקו של מדרש ספרי לעיל. ורבי בחיי בן אשר (לב טו) מכנה אותן: "פרשיות דבקות".

⁶ דרשה זו גם היא מספרי מציגה פירוש אחר ל: "וזאת הברכה". יש את זו של יעקב (שכבר שם משתמש המקרא בלשון "וזאת") והנה זו של משה - זאת אף זאת. ברכת משה היא המשך לברכת יעקב, ראה פירוש אבן עזרא כאן: "וזאת הברכה - כברכת יעקב". ובדברים רבה בפרשתנו (פרשה יא) מורחב הרעיון לשרשרת שמתחילה באברהם ומגיעה עד הפרשה שלנו: "ומהיכן למדו? מאבות העולם. למה? שלא היה אחד מתחיל אלא ממקום שפסק חברו. כיצד? אברהם בך את יצחק... דכתיב: ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק (בראשית כה ה). ומה נתן לו? ... ר' נחמיה אמר: ברכה נתן לו... עמד יצחק לברך את יעקב, אמר: ממקום שפסק אבא משם אני מתחיל. אבא הפסיק ב'ויתן' אף אני מתחיל ב'ויתן'. מניין? שנאמר: ויתן לך האלהים מטל השמים (שם כו כח). ובמה חתם יצחק? בקריה. שנאמר: ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו (שם כח א). עמד יעקב לברך את השבטים, אמר: איני פותח אלא בקריה, שנאמר: ויקרא יעקב אל בניו (שם מט א). ובמה חתם? "בזאת", שנאמר: וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם (שם כח). עמד משה לברך את ישראל, אמר: אף אני איני פותח אלא ב'זאת'. מניין? ממה שקרינו בענין: וזאת הברכה". ראה המדרש במלואו שם שמחבר את העניין להלכה של מי שעבר לפני התיבה וטעה שמעבירים אותו ומי שמחליף אותו ממשך מתחילת הברכה שטעה הקודם (ולא מתחילת התפילה). ראה שם.

"וזאת הברכה" - הרי זה מוסיף על ברכה ראשונה ואיזו היא: "תפילה למשה איש האלהים" (תהלים צ א). ועדין הדבר תלוי, אין אנו יודעים אם תפילה קודמת לברכה אם ברכה קודמת לתפילה. כשהוא אומר: "וזאת הברכה" הוי תפילה קודמת לברכה, ואין ברכה קודמת לתפילה.⁷

דברים רבה (ליברמן), מדרש תנחומא (בובר) וזאת הברכה סימן א – משה טוב עין

"וזאת הברכה" (דברים לג א) – זהו שאומר הכתוב: "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה" (משלי לא ט), זו ברכתו של משה. שהרי הדורות הראשונים ברכו כל אחד ואחד את דורו, ולא היה בכולם כברכתו של משה. נח בירך את בניו, היה בה מחלוקת, בירך אחד וקילל אחד, יפת אלהים ליפת (בראשית ט כז), ויאמר ארור כנען (שם שם כה).⁸ יצחק בירך ליעקב, היה בה קטטה, שאמר לעשו: "בא אחיך במרמה" (בראשית כז לה), וכתב: "וישטום עשו את יעקב" (שם שם מא). יעקב בירך את השבטים היתה בהם קטטה, שאמר לראובן: "פחו כמים" (שם מט ד), וכן שמעון ולוי (בראשית מט ה) "כלי חמס מכרותיהם" ... יבוא משה שעניו יפה, ויברך את ישראל, ועלו אמר שלמה: "טוב עין הוא יבורך" (משלי כב ט) - אל תקרי יבורך, אלא יברך, זה משה רבינו שעניו יפה בברכתו את ישראל.⁹

דברים רבה ח ב – ברכת הקורא בתורה

"כי המצוה הזאת" - הלכה אדם מישראל שעומד לקרות בתורה כיצד מברך? כך שנו חכמים: הפותח והחותם בתורה מברך לפניו ולאחריה. ומנין שטעונה ברכה לפניו? שכתוב: "ברוך אתה ה' למדני חוקיך" (תהלים קיט יב). ומנין שטעונה ברכה לאחריה? א"ר שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן: שכתוב אחר השירה "וזאת הברכה". מששנה להן את התורה ואח"כ ברך הרי ברכה לאחריה.¹⁰

דברים רבה יא ו – כיצד ברך משה על התורה

"וזאת הברכה". הלכה: אדם מישראל שעלה לקרות בתורה, אין מותר לו לקרות עד שלא יברך? - תחילה מברך ואח"כ קורא.¹¹ ומשה בשעה שזכה לקבל התורה, תחילה בירך ואח"כ קרא. אמר ר' אלעזר: איזו היא הברכה שברך משה בתורה תחילה? "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר בחר בתורה הזאת וקידשה ורצה בעושיה".¹² ולא אמר "בעמליה" ולא אמר "בהוגיה" אלא "בעושיה" - באלו שהן עושים את דברי התורה.¹³

⁷ קטע זה של מדרש ספרי מציג נושא שמן הראוי לדון בו בהרחבה בנפרד: ברכה מול תפילה, מי קודם למי? במה ראוי לאדם לפתוח כשהוא פונה לקב"ה. ראה מקבילה בפסיקתא דרב כהנא נספחים פרשה א: "וזאת הברכה - ר' איבו ורבנן. ר' איבו אמר: תפילה קודמת לברכה. מאי טעמא? על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא (תהלים לב ו), ואחר כך ברכה. ורבנן אמרין: ברכה קודמת לתפילה. מאי טעמא? ברוך ה' לעולם אמן ואמן (תהלים פט נג), ומה כתוב בתריה? תפילה למשה איש האלהים (תהלים צ א)". וכאן דווקא כר' איבו ותפילה קודמת. ומנין לנו זאת? מפסוק בספר תהלים שמקדים את פרשתנו! אבל בסידור תפילותינו נראה שניצחה שיטת רבנן ויוכיחו פסוקי דמזרח השחר ואשרי של מנחה וברכות ערבית שכולם לפני תפילת עמידה.

⁸ מי חסר כאן? אברהם שבחר שלא לברך. ראה בראשית רבה סא ו: "כך אמר אברהם: אם מברך אני את יצחק, עכשיו בני ישמעאל ובני קטורה בכלל. ואם אין אני מברך בני ישמעאל ובני קטורה, היאך אני מברך את יצחק? חזר ואמר: בשר ודם אני, אני היום כאן ומחר בקבר. כבר עשיתי שלי. מכאן ואילך מה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו יעשה". ואכן הקב"ה מברך את יצחק אחרי מות אברהם (בראשית כה יא). ראה דברינו [בחירה בבכורה ומחירה](#) בפרשת תולדות.

⁹ בקטע שהשמטנו מאריך המדרש להסביר שלאחר שברך את אדם הראשון (בראשית א כח), מסר הקב"ה את מפתח הברכות בידיהם של בני האדם: "אמר הקב"ה: הריני מוסר את הברכות לכל מי שאתה מברך ואני חותם על ידיך". אך דא עקא שבברכת בני האדם נתווספה כמעט תמיד קטטה, גם בברכת יעקב שני דורות אחרי אברהם שנמנע מלברך ובו מתחיל עם ישראל להתגבש ולא עוד אחים שנדחו. רק ברכת משה הייתה שלימה, רק כאן התקיימה "וזאת הברכה" השלימה. האמנם? היכן ברכתו של שבט שמעון? האם שכח אותו משה? אז מה נאמר? גם "וזאת הברכה" איננה שלימה ואברהם צדק יותר מכולם?

¹⁰ "וזאת הברכה" הוא המקור לברכה שלאחרי קריאת התורה. ומה עם ברכה שלפניה? לפי המדרש הזה מקורה בפסוק בתהלים קיט: "ברוך אתה ה' למדני חוקיך". אבל הגמרא במסכת ברכות כא ע"א לומדת את הדין של ברכת התורה לפניו מפסוק בשירת האזינו: "מנין לברכת התורה לפניו מן התורה? שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". ראה דברינו [כי שם ה' אקרא](#) בפרשת האזינו. חזרנו איפוא שוב לקשר שבין "זאת השירה" ל"וזאת הברכה".

¹¹ כאן לכאורה "וזאת הברכה" נדרשת כברכה שלפני הקריאה בתורה.

¹² ראה מחזור ויטרי סימן ש על ברכת התורה בקריאה של עשרת הדברות: "קודם שיאמר הברכה יאמר: אחינו אחינו אחינו. החלו לומר עשרת הדברות שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל על ידי משה רבנו בהר סיני. ונגלה כבוד ל"י וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר. בבוא כל ישראל לראות: ברכו: ברוך אתה ל"י אלהינו מלך העולם אשר בחר בתורה הזאת ורצה וקדשה והנחילה לעושיה. ברוך אתה ל"י נותן התורה: ויאמר: וידבר: אנכי".

¹³ ראה מסכת אבות פרק ו משנה ז: "גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר: כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא (משלי ד כב)". ובמשנת רבי אליעזר פרשה ג: "ומה אם תורה, שנבראת ללמד את עושיה, כך היא קיימת, עושיה עצמן על אחת כמה וכמה". "עושיה" הוא כפשוטו קיום מצוות התורה. ראה בדומה על מצוות צדקה במדרש משלי (בובר) יד לד: "גדולה היא הצדקה שהיא מנחלת כבוד וחיים לעושיה". מנוסחאות אלה נראה סיוע לפשרה בין לימוד ומעשה: גדול לימוד שמביא לידי מעשה. ראה דברינו [תלמוד ומעשה](#) בפרשת ואתחנן.

"בעושיה" - אדם מישראל אומר: למדתי חכמה ולא למדתי תורה, מה אעשה אני שם? אמר הקב"ה לישראל: חייכם, כל החכמה וכל התורה דבר אחד קל הוא. כל מי שמתירא אותי ועושה דברי תורה, כל החכמה וכל התורה בלבו. מנין? שנאמר: "ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם" (תהלים קיא ז), "יראת ה' טהורה עומדת לעד" (שם יט ז), "יראת ה' היא חכמה" (איוב כח כח).¹⁴

מסכת סופרים פרק יב הלכה ג

ר' יונתן ספרא דגופתא נחית להכא. חמא לר' אבונא ספרא קרא שירת הבאר ובירך לפניו ולאחריה. אמר ליה: ועבדין כן? אמר ליה: ועד כדון את לזו צריך, "כל השירות טעונות ברכה לפניו ולאחריהן". אית שאלת לר' סימון, אמר לון בשם ר' יהושוע בן לוי: אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבתורת כהנים ושבתורה. אמר ר' אבהו: אני לא שמעתי, אלא נראין הדברים בעשרת הדברות. ר' יוסי בר אבין בשם רבי בתומנתא: פסוקיה אחרונתא דמשנה תורה טעונין ברכה לפניו ולאחריהן.¹⁵

חג שמח

חזק חזק ונתחזק

מחלקי המים

¹⁴ ראה מקבילה (מקור?) לדרשה זו בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) נספחים א - וזאת הברכה. אפשר שאין מדרש טוב מזה לפרשה בה מסיימים (ומיד מתחילים) את מחזור הקריאה בתורה. לימוד התורה "דבר קל הוא". העיקר הם העשייה והיראה. ובמסכת אבות פרק ג משנה ט: "רבי חנינא בן דוסא אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת".

¹⁵ וכן הוא מילה במילה בירושלמי מסכת מגילה פרק ג. המנהג הקדום היה שהעולה לתורה הראשון מברך ברכה ראשונה (אשר בחר בנו), האחרון מברך ברכה אחרונה (אשר נתן לנו) והאמצעיים אינם מברכים כלל, רק קוראים (בימיהם שלא היה בעל קורא). רק מאוחר יותר הנהיגו שכל העולה לתורה מברך לפניו ולאחריה, "גזירה משום הנכנסים ומשום היוצאים" (ראה מגילה פרק ד משנה א ובגמרא שם כא ע"ב). אבל בפרשיות חשובות, כגון עשרת הדברות, היו תמיד מברכים לפניו ולאחריה. בין פרשיות חשובות אלה נמנים גם שירת האזינו ("כל השירות טעונות ברכה לפניו ולאחריהן") ושמונה פסוקים אחרונים של התורה. שירת האזינו משום שהיא שירת הלויים בבית המקדש במוספים של שבת (מסכת סופרים והירושלמי בהמשך שם וכן בבלי ראש השנה לא ע"א). ושמונה פסוקים אחרונים שבתורה מ"וימת שם משה" ועד "לעיני כל ישראל". שעליהם אומרת הגמרא במסכת בבא בתרא דף טו עמוד א: "עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".